

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบัน สังคมต้องเผชิญกับปัญหาใหม่ๆที่แตกต่างจากปัญหาที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว เนื่องจากความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบตามมาหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหามลภาวะ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเด็กเร่ร่อน แม้แต่ปัญหาทางการเมืองเรื่องประชาธิปไตย ก็ได้กลายมาเป็นปัญหาที่ต้องการการแก้ไขเช่นเดียวกัน จะเห็นได้จากการที่หน่วยงานภาครัฐบาลและหน่วยงานภาคเอกชนหลายแห่งได้จัดโครงการเกี่ยวกับประชาธิปไตย เช่น ภาครัฐบาลได้จัดโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยในระดับหมู่บ้าน หรือ หมู่. โครงการพัฒนาประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย โครงการส่งเสริมสิ่งแวดล้อม ศึกษาและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม วินัย การปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนนอกโรงเรียนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งโครงการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาการไม่เป็นประชาธิปไตย เป็นประการสำคัญประการหนึ่ง ทั้งนี้เพราะประเทศไทย ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นเวลาเกือบ 60 ปีแล้ว แต่ประชาธิปไตยยังเป็นของใหม่สำหรับสังคมไทย ประเทศไทยยังเป็นประชาธิปไตยแบบครึ่งใบค่อนใบ ยังตั้งต้นอย่างจริงจังไม่ได้เสียที (อมร รักษาสัตย์, 2532) ประชาชนส่วนใหญ่ยังรู้แต่เพียงว่า ประชาธิปไตยหมายถึงการที่ตนเองมีสิทธิและหน้าที่เพื่อลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังไม่เข้าใจถึงความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ "ประชาธิปไตย" อย่างแท้จริง สิ่งที่ประชาชนได้รับก็คือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย กฎหมายรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง บทบาทหน้าที่และความสำคัญของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ฯลฯ แต่มิได้มีอุดมการณ์ที่เป็นประชาธิปไตย และไม่ได้ดำรงชีวิตประจำวันแบบประชาธิปไตยเท่าที่ควรจะเป็น

กัญญา สาธร (2534) กล่าวว่า ประชาธิปไตยนั้น ถือกำเนิดมาจากความคิดของชาวตะวันตก ซึ่งมีลักษณะสังคมและลักษณะนิสัยของประชาชนที่เอื้อต่อประชาธิปไตย กล่าวคือ มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ประชาชนมีระเบียบวินัย สนใจเข้าร่วมในการปกครองและกระทำการทุกอย่างเท่าที่จะกระทำได้ เพื่อรักษาสีทธิตามกฎหมายและสิทธิอันชอบธรรมของตน นอกจากนี้ยังสนใจที่จะรวมกลุ่มเป็นชมรมหรือเป็นสมาคม ทำให้เกิดอำนาจในการต่อรองเป็นกลุ่มหรือเป็นหมู่คณะ ขณะที่สังคมไทยมีการปกครองแบบเผด็จการหลายรูปแบบมาเป็นเวลาถึง 694 ปี ดังนั้นลักษณะ อุปนิสัย ทักษะ ค่านิยม ตลอดจนแนวความคิดของคนไทยจึงไม่พัฒนาถึงขนาดที่จะเป็นประชาธิปไตยเต็มรูปได้ ซึ่งเป็นผลมาจากการปกครองแบบเผด็จการหลายรูปแบบที่สั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนาน และกมล สมวิเชียร (2516) ได้ให้ความเห็นว่า สังคมไทยยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรม มีลักษณะแบบสังคมดั้งเดิม ยึดถือประเพณีเก่าๆเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

สังคมไทยส่วนใหญ่ยังคงเป็นสังคมชนบท ซึ่งศิริ ธรรมเสถียร (2524) ได้วิเคราะห์สาเหตุที่ชาวชนบทเฉื่อยชาต่อประชาธิปไตยว่า มีสาเหตุมาจากสภาพแวดล้อม และจากตัวของประชาชนเอง กล่าวคือ ระบบการเมืองที่ยังไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และประชาธิปไตยที่รัฐบาลอ้างถึงไม่เคยทำให้ชาวชนบทได้รับประโยชน์ทันตาเห็น ประชาธิปไตยเป็นเพียงนามธรรม ทำให้ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของประชาธิปไตย นอกจากนี้ที่สำคัญที่สุดก็คือ ระบบความคิดหรือโลกทัศน์ดั้งเดิมของชาวชนบท มีรากกำเนิดมาจากลักษณะการผลิตแบบเอกรยะ (ตัวใครตัวมัน) ต่างคนต่างทำ มองไม่เห็นความสำคัญของการรวมตัวกันในลักษณะที่มีระเบียบวินัย ถูกสั่งสอนให้เชื่อในเรื่องโชควาสนาแต่ปางก่อน ยอมรับความสัมพันธ์แบบเจ้าขุนมูลนาย การผลิตที่อาศัยธรรมชาติ เหล่านี้ทำให้ทัศนคติของชาวชนบทค่อนข้างคับแคบ มองเฉพาะเรื่องที่ใกล้ตัวและจำเจอยู่ทุกวัน และเห็นห่างวิธิตัดอย่าง เป็นเหตุเป็นผลและเป็นระบบ ทำให้ชาวชนบทมีความคิดแบบอนุรักษ์นิยม ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ยอมจำนนต่อสภาพที่เป็นอยู่เดิม

ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2531) ได้สรุปไว้ในเอกสารรายงานการทดลองหมู่บ้านอีสาน เขียวหนอง โครงการนำพระราชหฤทัยจากในหลวงไว้ดังนี้ว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมีลักษณะ เป็นสังคมชนบท ประชาชนยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ มีลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่ อยู่รวมกัน ผู้ชายเป็นใหญ่ เคารพเชื่อฟังตาม

ลำดับอาวุโส ยังคงยึดมั่นในชนบธรรมเนียมประเพณีเก่าๆ เชื่อในโชคลาง ซึ่งสอดคล้องกับ
 กมล สมวิเชียร (2516) ที่ได้ให้ลักษณะสภาพสังคมชนบทว่า มีความผูกพันอยู่กับบุคคลมากกว่า
 หลักการ เชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ นับถืออาวุโสและฐานะทางสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ขัดกับหลักการของ
 ประชาธิปไตย อันเป็นระบบที่หลักการมีความสำคัญมากกว่าบุคคล เป็นระบบของเหตุผล ผลก็คือ
 คนในชนบทไม่ค่อยเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น ในการเลือกผู้แทนราษฎร ก็มัก
 จะเลือกเอาความสัมพันธ์ส่วนตัว หรือผลประโยชน์เฉพาะหน้าเป็นส่วนใหญ่ ดังที่ไพรัตน์
 เตชเสถียร (2525) ได้ศึกษาการออกเสียงเลือกตั้งในอำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธร พบว่า
 ประชาชนไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งในลักษณะถูกระดม มากกว่าการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง
 ด้วยความสำนึกของตนเอง ประสิทธิ์ พรรณพิสุทธิ์ (2513) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน
 ในการปกครองแบบสภาภิบาลที่จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าประชาชนยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการ
 ปกครองท้องถิ่นแบบสภาภิบาล เนื่องจาก การไม่รู้ไม่เข้าใจในการปกครองตนเอง สุนันท์
 อังเกิดโชค (2530) ได้ศึกษาความรู้ ความเข้าใจและทัศนคติของประชาชนที่มีต่อบทบาท และ
 ความรับผิดชอบของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พบว่าความรู้ความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อบทบาท
 และความรับผิดชอบของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีลักษณะผิวเผิน ไม่เข้าใจไปถึงบทบาทหน้าที่และ
 กระบวนการทางนิติบัญญัติ ประกอบกับวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมบางประการที่ขัดกับ
 หลักการประชาธิปไตย ทำให้ประชาธิปไตยไม่อาจก้าวหน้าได้ตามที่ควรจะเป็น พฤติกรรมของชาว
 ชนบทจึงดูเหมือนจะเฉื่อยชาต่อประชาธิปไตย

ในการพัฒนาประชาธิปไตยนั้น ต้องใช้กิจกรรมหลายอย่างประกอบกัน มีการสอดแทรก
 ความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน
 การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาแบบธรรมดาศึกษา เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการ
 การพัฒนาบุคคลทั้งทางจิตใจ นิสัย บุคลิกภาพและคุณสมบัติอื่นๆ แต่เปาโล แฟร์ (Freire อ้างถึง
 ในสุนทร สุนันท์ชัย, 2523) เห็นว่า การให้การศึกษาไม่ใช่เรื่องของการไปบอกกล่าว แต่เป็น
 การให้ประชาชนเรียนรู้ระหว่างพวกเขา และระหว่างพวกเขากับผู้ให้ความรู้ เปาโล แฟร์เห็นว่า
 การศึกษาในปัจจุบันมีลักษณะเป็น Banking Education กล่าวคือ ครูเป็นผู้สอน ครูเป็นผู้คิด ครู
 เป็นฝ่ายเลือกเนื้อหาที่จะสอน โดยที่ผู้รับเป็นเสมือนคลังออมสิน คอยรับฟังแต่สิ่งที่ครูเตรียมมา
 เปาโล แฟร์เห็นว่า การศึกษาแบบนี้ทำให้คนเฉื่อยชา คิดไม่เป็น ช่วยตัวเองไม่ได้ คิดพึ่งแต่สังคม

ขาดความเป็นไทแก่ตัว เรียกร้องแต่จะให้ผู้คงแก่เรียนไปช่วย เป็นการทำลายความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ของมนุษย์และไม่เป็นประชาธิปไตย

เปาโล แฟร์ (Freire อ้างถึงในสุนทร สุนันท์ชัย, 2523) ได้พยายามชี้ให้เห็นว่าปรากฏการณ์ในสังคมยังมีความไม่เท่าเทียมกัน ประชาชนในชนบทอยู่กับตามธรรมชาติ ตามบุญตามกรรม ประชาชนคุ้นกับสภาพที่ถูกเอารัดเอาเปรียบมาเป็นเวลานานร้อยนับพันปี ซึ่งความจำเจต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมมีลักษณะกดขี่เช่นนี้ทำให้ประชาชนเกิดความเฉื่อยชา ไม่สนใจต่อตัวเองและสิ่งนอกตัว ไม่คิดว่าจะมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้ เปาโล แฟร์เรียกลักษณะอมทุกข์และเงียบงันว่า Culture of Silence คือวัฒนธรรมเงียบ ซึ่งหมายถึง การไม่ปริปาก ไม่รู้จักแสดงความคิดเห็น ยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ ไม่พยายามเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมของตน เหล่านี้เป็นสิ่งที่กดขี่มนุษย์ทำให้มนุษย์ไร้ศักดิ์ศรี ดังนั้นเปาโล แฟร์จึงคิดที่จะแก้ระบบที่ผู้กดขี่มนุษย์ให้เป็นอิสระนั้นผ่านคลายลง ให้มนุษย์ได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมกับผู้อื่น โดยให้การศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง และรู้จักความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น โดยการให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการจิตสำนึก (Conscientization) กล่าวคือ ให้เข้าใจสภาวะที่ขัดแย้ง และหาทางลดความขัดแย้ง การเอารัดเอาเปรียบลงโดยการสนทนา (Dialogue) แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นการตั้งปัญหาสังคมมาขบคิดให้ลึกกลงไปให้ถึงรากหรือสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา โดยให้ประชาชนเป็นผู้คิด เป็นผู้กระทำเอง รู้จักคิด รู้จักถาม เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า เขามองสภาพการณ์ที่เป็นอยู่นี้อย่างไร การที่ประชาชนพัฒนามาถึงขั้นนี้ เปาโล แฟร์ถือว่าประชาชนเกิดจิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ และเข้าถึงกระบวนการจิตสำนึก (Conscientization) เมื่อประชาชนมีโอกาสดูด้วยตนเอง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์จนเกิดความตระหนักและเห็นปัญหาในสังคมที่เขาดำรงอยู่ สิ่งนี้จะเป็นการปลดปล่อยให้มนุษย์มีเสรีภาพอย่างแท้จริงแล้ววัฒนธรรมเงียบจะค่อยๆเปลี่ยนแปลงเป็นวัฒนธรรมแห่งการแสดงออกและแลกเปลี่ยน

กรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีบทบาทในการจัดการศึกษาให้กับผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนทั้งหมด ซึ่งจุดมุ่งหมายประการสำคัญของกรมการศึกษานอกโรงเรียนประการหนึ่งคือ การมุ่งให้ผู้เรียน "คิดเป็น" ซึ่ง "การคิดเป็น" นี้ ดร. ไกวิท วรพิพัฒน์ เป็นผู้นำเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน "การคิดเป็น"

สำคัญของกรมการศึกษานอกโรงเรียนประการหนึ่งคือ การมุ่งให้ผู้เรียน "คิดเป็น" ซึ่ง "การคิดเป็น"นี้ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ เป็นผู้นำเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน "การคิดเป็น" เป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหาโดยตรง ซึ่งมี 5 ขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1) ปัญหา ขั้นที่ 2) กระบวนการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลด้านตนเอง ด้านสังคมสิ่งแวดล้อม ด้านวิชาการ 3 ด้านพร้อมกันประกอบการพิจารณาแก้ปัญหา ขั้นที่ 3) ตัดสินใจ ขั้นที่ 4) ปฏิบัติ ขั้นที่ 5) ความรู้สึกต่อการตัดสินใจ จะเห็นได้ว่า "การคิดเป็น" นั้น มีจุดเด่นอยู่ที่การรวบรวมข้อมูลด้านตนเอง ด้านสังคมสิ่งแวดล้อม ด้านวิชาการทั้ง 3 ด้านพร้อมกันประกอบการตัดสินใจแก้ปัญหา แต่การรู้จักรวบรวมข้อมูล 3 ด้านประกอบการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว นั้น ไม่สามารถพัฒนาประชาธิปไตยให้ก้าวหน้าได้ ประชาชนต้องมีการแสดงออก กล้าพูด กล้าวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็น โดยการพูดคุย สนทนาโดยไม่ยึดยึดความคิดให้แก่กัน จึงจะทำให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตอย่างแท้จริงได้ ดังที่อุนตา นพคุณ (2526) ได้กล่าวว่า ในการพัฒนาทางการเมืองนั้น ควรเปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องได้ประชาชนที่ "คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น" และในทางกลับกัน หากคนคิดเป็น ไม่มีโอกาสที่จะเรียนรู้ และมีประสบการณ์ ปรึกษาวางแผนและทำงานร่วมกับผู้อื่น บุคคลดังกล่าวก็จะขาดประสบการณ์ ข้อมูลด้านชุมชนและการคิดไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ดังนั้นจึงควรกระตุ้นให้ประชาชนมีโอกาสร่วมกันในรูปแบบของกลุ่มต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ความคิดริเริ่ม และใช้การอภิปราย ปรึกษากัน เพื่อระดมทรัพยากรในชุมชนแก้ไขปัญหาของชุมชนและปกครองกันเอง อันจะนำไปสู่ความนึกคิดที่ดี การกระทำที่ดี การแก้ไขปัญหาคือดีของบุคคล ที่รู้จักสิทธิหน้าที่ในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย

จากการที่ประชาธิปไตยยังคงเป็นของใหม่สำหรับคนไทย ประชาชนส่วนใหญ่รู้แต่เพียงว่า ประชาธิปไตยหมายถึง การมีสิทธิและหน้าที่ในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ประกอบกับพฤติกรรมของชาวชนบทที่ดูเหมือนจะเฉื่อยชาต่อประชาธิปไตย และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมีลักษณะเป็นสังคมชนบท ซึ่งมีวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมบางประการที่ขัดกับหลักการของประชาธิปไตย ผู้วิจัยจึงนำจุดเด่นของเปาโล แฟร์ที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดมโนธรรมสำนึก เกิดจิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์โดยการสนทนา มาผสมผสานกับ แนวความคิด "คิดเป็น" ของ โกวิท วรพิพัฒน์ ที่มีจุดเด่นอยู่ที่การรวบรวมข้อมูลด้านตนเอง ด้านสังคมสิ่งแวดล้อม ด้านวิชาการ

เนื้อหาประชาธิปไตยที่ผู้วิจัยนำมาสอนนั้น เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยที่มีความสอดคล้องกับวิธีการสอนที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น กล่าวคือ การสอนแบบคิดเป็นสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยในเรื่องของการพิจารณาปัญหาด้วยวิจาร์ณญาณ การสอนของเปาโล แฟร์สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยในเรื่องของความมีเหตุผล ความเคารพซึ่งกันและกัน การวิพากษ์วิจารณ์ การรับฟังความคิดเห็น การยอมรับความเสมอภาคระหว่างกัน

“วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิดเป็นกับการสอนของเปาโล แฟร์” ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนั้น มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนทราบถึงพื้นฐานทางด้านความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย ให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีในด้านวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย โดยให้ผู้เรียนสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์และวิเคราะห์หาทางเลือกในการแก้ปัญหาโดยใช้ข้อมูลด้านตนเอง ด้านสังคมสิ่งแวดล้อม ด้านวิชาการ 3 ด้านพร้อมกันประกอบการคิดตัดสินใจแก้ปัญหา ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าวิธีการสอนวิธีนี้ จะเป็นการปลูกฝังผู้เรียนให้เกิดจิตสำนึกทางประชาธิปไตยขึ้นได้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาจิตสำนึกในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติ และการวิพากษ์วิจารณ์ด้านวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยระหว่างการใช่วิธีการสอนแบบบรรยาย และการใช้วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิดเป็นกับการสอนของเปาโล แฟร์
2. เพื่อเปรียบเทียบจิตสำนึกในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติและการวิพากษ์วิจารณ์ด้านวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย ระหว่างการใช่วิธีการสอนแบบบรรยาย และการใช้วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิดเป็นกับการสอนของเปาโล แฟร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมมติฐานของการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาแนวความคิดของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียด ในการกำหนดสมมติฐานของการวิจัยดังต่อไปนี้

อุนตา นพคุณ (2527) กล่าวว่า ปรัชญาของเปาโล แฟร์ เริ่มต้นด้วยความแตกต่าง ระหว่างมนุษย์กับสัตว์เดรัจฉานตรงที่ มนุษย์มีความนึกคิด มี "จิตสำนึก" (Consciousness) และการกระทำของมนุษย์จะสัมพันธ์กับจิตสำนึกของเขาเสมอ เพราะว่า มนุษย์เรารู้ว่าตัวมนุษย์ นั้น สามารถจะ เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตนเองได้ ดังนั้น ถ้าหากมนุษย์มีจิตสำนึกที่ดี มนุษย์ จะเข้าไปมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งจิตสำนึกของเปาโล แฟร์นั้นหมายถึง ความรู้ในสิ่งที่ เป็นสัจจการ สิ่งที่เป็นสภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ และสิ่งที่เป็นโลกของมนุษย์ นั่นก็คือการตระหนัก การเข้าใจในสภาวะที่ขัดแย้งระหว่างผู้กดขี่ ผู้ถูกกดขี่

สุนทร สุนันท์ชัย (2523) ได้อธิบายว่า โดยที่ประชาชนถูกรอบงำจากบุคคลชั้น ปกครองในชาติเดียวกัน ทำให้ประชาชนอยู่ในวัฒนธรรมเงียบ (Culture of Silence) ซึ่ง ระดับจิตสำนึกในเรื่องสิทธิ เสรีภาพถูกกดจมอยู่ข้างใต้ ระดับจิตสำนึกนี้ จะยังจมอยู่เช่นนั้นจนกว่า จะสามารถยกระดับจิตสำนึกให้สูงขึ้นได้ ดังนั้น หน้าที่ของนักการศึกษาหรือนักปฏิวัติก็คือ ต้องช่วย ยกระดับจิตสำนึกของบุคคลให้บรรลุถึงจิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ โดยพัฒนาไปจากจิตสำนึกในขั้นต้นๆ เพื่อให้ประชาชนพ้นจากการเป็นวัตถุสำหรับการกระทำของผู้อื่น กลายเป็นตัวกระทำการ คือผู้คิด ผู้กระทำเสียเอง ซึ่งเปาโล แฟร์มุ่งให้ประชาชนเข้าใจถึงความครอบงำจนเกิดจิตสำนึก เข้าถึง กระบวนการจิตสำนึก (Conscientization) มุ่งให้ประชาชนกล้าคิด กล้าวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อให้พ้นจากการกดขี่ทางความคิด แต่ขณะเดียวกัน แฟร์ไม่ได้มุ่งให้ประชาชนคิดอย่างเป็นระบบ รู้จัก การรวบรวมข้อมูลเพื่อประกอบการคิดตัดสินใจ แต่เปาโล แฟร์ให้ผู้เรียนวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ ที่นำเสนอจนเกิดจิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ ขณะที่แนวความคิด "คิดเป็น" ของโกวิท วรพิพัฒน์ เป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหาโดยตรง โดยรวบรวมข้อมูล 3 ด้านประกอบการคิดคือด้านตนเอง ด้าน สังคมสิ่งแวดล้อม และด้านวิชาการ ซึ่ง "การคิดเป็น" นี้ ช่วยให้มีหลักในการคิด เพื่อให้บุคคล สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และในปัจจุบันความเจริญทางวิทยาศาสตร์และ

เทคโนโลยีมีความเจริญมากขึ้น ความรู้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอๆ ดังนั้นกระบวนการเรียนการสอนควรมุ่งให้ผู้เรียนมีหลักในการคิด รวบรวมข้อมูลอย่างมีระบบ อันจะเป็นการส่งเสริมวิธีการคิดที่จะติดตัวผู้เรียนตลอดไป เพื่อที่สามารถนำหลักการคิดไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ (สุชีรา เกียรติกังวาน, 2531)

รัชนี วัลณกิจ (2534) ได้ศึกษาการพัฒนาโน้ตค้นทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก ผลการวิจัยพบว่า มโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนโดยการสอนแบบมโนธรรมสำนึก สามารถพัฒนาถึงเกณฑ์ร้อยละ 80 และสูงขึ้นกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

จากผลการศึกษาของรัชนี วัลณกิจและที่เปาโล แฟรกล่าวไว้ว่า เมื่อมนุษย์มีจิตสำนึก มนุษย์จะเข้าไปมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงสังคม นั่นก็คือ เมื่อมนุษย์ถูกกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึก จะส่งผลให้สังคมเปลี่ยนแปลงในทางที่เกิดความยุติธรรมไปด้วย ดังนั้น วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิดเป็นกับการสอนของเปาโล แฟร ซึ่งเป็นวิธีการสอนที่ให้ผู้เรียนรู้จักรวบรวมข้อมูลประกอบการตัดสินใจ 3 ด้านพร้อมกันคือ ข้อมูลด้านตนเอง ข้อมูลด้านสังคมสิ่งแวดล้อม ข้อมูลด้านวิชาการ และกระตุ้นให้ผู้เรียนมีโอกาสคิด วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา ตระหนักในปัญหาจนเกิดความรู้และเปลี่ยนแปลงเจตคติ โดยมีเนื้อหาการสอนเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย การสอนด้วยวิธีการเช่นนี้ ผู้เรียนน่าจะมีจิตสำนึกทางประชาธิปไตยสูงกว่าวิธีการสอนแบบบรรยาย โดยถือว่า การที่ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกทางประชาธิปไตยนั้น สามารถวัดเปรียบเทียบได้จากคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คะแนนเจตคติ และความถี่ของพฤติกรรมการวิพากษ์วิจารณ์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานดังนี้

1. กลุ่มทดลองที่ใช้วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิดเป็นกับการสอนของเปาโล แฟร มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย

2. กลุ่มทดลองที่ใช้วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิด เป็นกับการสอนของ เปาโล แฟร์มี เจตคติด้านวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย

3. กลุ่มทดลองที่ใช้วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิด เป็นกับการสอนของ เปาโล แฟร์มี พฤติกรรมการวิพากษ์วิจารณ์สูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งจะใช้วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิด เป็นกับการสอนของ เปาโล แฟร์ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกทางประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในระดับหมู่บ้าน ซึ่งวิธีการสอนนี้มี 4 ขั้นตอนคือ ขั้นเสนอปัญหาด้วยสถานการณ์ ขั้นวิพากษ์วิจารณ์และรวบรวมข้อมูล ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล และขั้นตัดสินใจ

2. ผู้วิจัยนำแนวคิด "คิดเป็น" ของ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เฉพาะในส่วนของการใช้ข้อมูลด้านตนเอง ข้อมูลด้านสังคมสิ่งแวดล้อม ข้อมูลด้านวิชาการ 3 ด้าน พร้อมกันประกอบการตัดสินใจแก้ปัญหา

3. การวิจัยครั้งนี้จะถือเอาแนวความคิดของ เปาโล แฟร์ว่า การเกิดจิตสำนึกทางประชาธิปไตยหมายถึง จิตสำนึกในระดับที่ 3 เป็นจิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นขั้นที่ผู้เรียนจะต้องมีการผสมผสานระหว่างการกระทำและการคิดในปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งในการวิจัยนี้สามารถวัดได้จากคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คะแนนเจตคติ และพฤติกรรมการวิพากษ์วิจารณ์

4. เนื้อหาเรื่องประชาธิปไตยที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้บูรณาการมาจากแนวความคิด หลักการเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยของ William Ebenstein และ Robert A. Dahl ที่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย โดยเนื้อหาที่นำมาสร้างแผนการสอนมีทั้งหมด 7 เรื่องคือ

- 4.1 การมีใจกว้าง พิจารณาปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ
- 4.2 มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันก่อนที่จะมีการตัดสินใจ
- 4.3 การตัดสินใจได้แย้งด้วยสันติวิธี มีการประนีประนอม
- 4.4 อดทน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตัว
- 4.5 เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล
- 4.6 การวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์
- 4.7 ความสำนึกในหน้าที่พลเมือง เช่น การปฏิบัติตามกฎหมาย การเลือกผู้แทน

เพื่อกระทำการแทนตน เป็นต้น

5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือประชาชนเพศหญิงและเพศชายที่มีอายุระหว่าง 25 - 40 ปี จากหมู่บ้านค่านางราย และหมู่บ้านท่าช่องเหล็ก อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี หมู่บ้านละ 30 คน โดยหมู่บ้านท่าช่องเหล็กเป็นกลุ่มทดลอง และหมู่บ้านค่านางรายเป็นกลุ่มควบคุม

6. ตัวแปรที่ศึกษา มีดังนี้

6.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ได้แก่

6.1.1 วิธีการสอนแบบบรรยาย

6.1.2 วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิดเป็นกับการสอนของ

เปาโล แฟร

6.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่จิตสำนึกทางประชาธิปไตย โดยวัดจาก 3 ด้าน คือ

- 6.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย
- 6.2.2 เจตคติด้านวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย
- 6.2.3 พฤติกรรมการวิพากษ์วิจารณ์

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิดเป็นกับการสอนของ เปาโล แฟร์ เป็นวิธีการสอนที่ให้ผู้เรียนใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ 3 ด้านพร้อมกัน คือด้านตนเอง ด้านสังคมสิ่งแวดล้อม และด้านวิชาการ ผสมผสานกับการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ จนตระหนักถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา แล้วหาทางแก้ไขปัญหานั้น ซึ่งสามารถวัดผลได้จากคะแนนแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบวัดผลเจตคติ และแบบสังเกตความถี่พฤติกรรมการวิพากษ์วิจารณ์
2. ในการวิจัยครั้งนี้ถือว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น เจตคติที่เปลี่ยนแปลงในทางที่สูงขึ้น การร่วมวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ คือ การที่ผู้เรียนเริ่มมีจิตสำนึกทางประชาธิปไตย
3. การคิดเป็น คือการคิดแก้ปัญหา โดยใช้ข้อมูล 3 ด้านพร้อมกัน คือข้อมูลด้านตนเอง ข้อมูลด้านสังคมสิ่งแวดล้อม ข้อมูลด้านวิชาการ หากการคิดนั้นขาดข้อมูลจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง หรือใช้ข้อมูลแหล่งใดแหล่งหนึ่งมากกว่า ถือว่าบุคคลนั้นยังมีลักษณะการคิดที่ยังไม่สมบูรณ์ตามแนวคิดของ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์
4. การวิจัยครั้งนี้ไม่คำนึงถึงเพศ ระดับอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ระดับรายได้ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม
5. เนื้อหาเรื่องประชาธิปไตยที่นำมาสอน ใช้เนื้อหาเดียวกันทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

6. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัย เฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี เท่านั้น

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิดเป็นกับการสอนของ เปาโล แฟร์ หมายถึง วิธีการสอนที่นำมาใช้ในการปลูกฝังจิตสำนึกทางประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในระดับหมู่บ้าน โดยการนำแนวคิด "คิดเป็น" ของ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ผสมผสานกับแนวคิดเรื่องจิตสำนึกของ เปาโล แฟร์ ซึ่งวิธีการสอนนี้มี 4 ขั้นตอน คือ

- ขั้นที่ 1 ขั้นเสนอปัญหาด้วยสถานการณ์
- ขั้นที่ 2 ขั้นวิพากษ์วิจารณ์และรวบรวมข้อมูล
- ขั้นที่ 3 ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล
- ขั้นที่ 4 ขั้นตัดสินใจ

จิตสำนึก หมายถึง ความสำนึกในความขัดแย้ง ความตระหนักในสภาพปัญหาและมูลเหตุของปัญหาที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากการความขัดแย้งในสังคม ซึ่งเกิดจากการสนทนาโต้ตอบ วิพากษ์วิจารณ์ รวบรวมข้อมูลประกอบการตัดสินใจ จนผู้เรียนเข้าใจในสภาวะที่ขัดแย้งในสังคมอันเป็นต้นเหตุของปัญหานั้นๆ ซึ่งสามารถวัดได้จากคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คะแนนเจตคติ และพฤติกรรมการวิพากษ์วิจารณ์

จิตสำนึกทางประชาธิปไตย หมายถึง ความสำนึกในความขัดแย้งและความตระหนักในสภาพปัญหาการไม่เป็นประชาธิปไตยและมูลเหตุของปัญหาดังกล่าว อันสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งในสังคม ซึ่งเกิดจากการสนทนาโต้ตอบ วิพากษ์วิจารณ์ รวบรวมข้อมูลประกอบการตัดสินใจ จนผู้เรียนเข้าใจสภาวะที่ขัดแย้งในสังคมอันเป็นต้นเหตุของปัญหาดังกล่าว จิตสำนึกทางประชาธิปไตยสามารถวัดได้ด้วยวิธีการเช่นเดียวกับการวัดจิตสำนึก

วิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย หมายถึง การดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักการของประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยใน 7 เรื่อง คือ

1. การมีใจกว้าง พิจารณาปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ
2. มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันก่อนที่จะมีการตัดสินใจ
3. การตัดสินใจโต้แย้งด้วยสันติวิธี มีการประนีประนอม
4. อดทน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตัว
5. เคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล
6. การวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์
7. ความสำนึกในหน้าที่พลเมือง เช่น การปฏิบัติตามกฎหมาย การเลือกผู้แทน

เพื่อกระทำการแทนตน เป็นต้น

ผลสัมฤทธิ์ หมายถึง ค่าคะแนนจากการวัดความรู้ของผู้เรียน ซึ่งได้จากการประเมินโดยใช้แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนและหลังการสอน

เจตคติ หมายถึง ความเชื่อหรือความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อประชาธิปไตยในด้านวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งวัดได้จากแบบวัดเจตคติด้านวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย ก่อนและหลังการสอน

การวิพากษ์วิจารณ์ หมายถึง การที่ผู้เรียนร่วมกันสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในสถานการณ์ที่นำเสนอโดยต่างฝ่ายต่างไม่ยึดยึดความคิดให้แก่กัน เคารพในความคิดเห็นของบุคคลยอมรับฟังผู้อื่น ซึ่งสามารถบันทึกได้ในระหว่างการสอน

การคิดเป็น หมายถึง การคิดเพื่อแก้ปัญหา โดยใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ 3 ด้านพร้อมกัน คือ ข้อมูลด้านตนเอง ข้อมูลด้านสังคมสิ่งแวดล้อม และข้อมูลด้านวิชาการ

ประชาชน หมายถึง ประชาชนเพศชายและเพศหญิงที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านท่าซ้องเหล็ก และหมู่บ้านค่านางรวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีอายุระหว่าง 25 - 40 ปี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบวิธีการสอนที่มีการผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิดเป็นกับการสอนของ เปาโล แฟร์ที่สามารถปลูกฝังจิตสำนึกทางประชาธิปไตย
2. ประชาชนเกิดจิตสำนึกระดับขั้นวิพากษ์วิจารณ์ อันจะนำไปสู่การทำให้วัฒนธรรม เจียบค่อยๆ เปลี่ยนเป็นวัฒนธรรมแห่งการแสดงออกและแลกเปลี่ยน
3. ประชาชนสามารถนำกระบวนการ "คิดเป็น" ที่ได้เรียนรู้ ไปปรับใช้ในการ ดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีหลักเกณฑ์ในการคิดมากขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย